

FREUD IN NEDERLAND

Minisymposium

Bewustzijn en emotie: neurowetenschap en psychoanalyse

Discussiant Sarah Dunston

Mark Solms en Frans Schalkwijk in gesprek met het publiek

Datum & tijd: donderdag 7 november 2019, 19.00 - 21.00 uur

Plaats: Trippenhuis, Kloveniersburgwal 29, 1011 JV Amsterdam

Voertaal: Engels en Nederlands

Meer informatie: Website KNAW en Breukvlakken

Inschrijving: Website KNAW

PROGRAMMA

Voorzitter: Jim van Os

18:30 Receptie en koffie

18:55 Welkom en introductie Don Linszen (thema, voorzitter en sprekers) namens de KNAW en de Stichting Breukvlakken

19:00 Keynote spreker Mark Solms: Consciousness and Emotion, Neuroscience and Psychoanalysis gevolgd door discussie met het publiek

20:00 Spreker Frans Schalkwijk: Slaap en de regulatie van emoties gevolgd door discussie met het publiek

20:30 Discussiant Sarah Dunston, gevolgd door discussie met het publiek onder leiding van Jim van Os

21:00 Conclusie en borrel

Bewustzijn en emotie: neurowetenschap en psychoanalyse

Wat is bewustzijn?

Elk van ons is vanochtend ontwaakt uit de slaap en ervaart deze terugkeer van bewustzijn elke morgen. Je voelt je niet alleen wakker, maar ook bewust van gevoelens, gedachten, meningen en gebeurtenissen.

Het bewuste en onbewuste beleven van ons zelf, de bewustwording van onze emoties, wensen, behoeften en motivatie, onze herinneringen aan gisteren en vroeger, onze betekenisgeving, ons nadenken en ons afwegen en het maken van eigen keuzes alvorens tot actie over te gaan, dit alles is bij uitstek het aandachtsgebied van de psychoanalyse.

Psychoanalytici hielden zich tot voor kort verre van empirisch onderzoek naar hun vakgebied.

Zulk falsifiërend, experimenterend en hypothese toetsend onderzoek naar emoties, motivatie en bewustzijn is niet alleen door psychoanalytici, maar ook door neuro- en gedragswetenschappers lange tijd voor onmogelijk gehouden. Bewustzijn werd vaak opgevat als louter bijverschijnsel van hersenprocessen. Emoties zijn subjectief, voor ieder verschillend en vluchtig van karakter. Daarom zouden ze moeilijk meetbaar, moeilijk te repliceren en controleerbaar zijn.

Hersenonderzoekers liepen ook vast op het zogenaamde 'harde probleem' van bewustzijn: Hoe kunnen we verklaren waarom er zoiets is als een voorstelling kunnen maken of een emotie ervaren? Ervaring berust op een fysieke basis, maar we hebben geen goede verklaring voor het hoe en waarom van het ontstaan.

Onder wetenschappers is om die redenen onderzoek naar subjectief beleefde fenomenen lange tijd onderbelicht gebleven. Pas rond de laatste eeuwwisseling manifesteerde zich een groep onderzoekers uit verschillende disciplines (Damásio, Panksepp, Le Doux, Solms), die het aandurfde zich te richten op emoties en bewustzijn, en overtuigend aantoonde dat deze met wetenschappelijke methoden kunnen worden onderzocht.

Daarmee ontstond een nieuwe tak van onderzoek: de affectieve neurowetenschap. De affectieve neurowetenschappers hebben vervolgens toenadering gezocht tot de psychoanalyse.

In dit minisymposium wordt een illustratie gegeven van deze nieuwe verbintenis tussen deze twee domeinen.

Mark Solms houdt een lezing over de subjectief beleefde én de fysieke aard van het bewustzijn. Aan de hand van twee recente inzichten over het bewustzijn wordt een oplossing gegeven van het harde probleem: hoe en waarom het bewustzijn ontstaat. Beide inzichten scheppen voldoende voorwaarden om gevoel toe te schrijven aan het zijn.

Frans Schalkwijk spreekt in zijn lezing over experimenteel onderzoek met beeldvormende en neurofysiologische technieken naar hoe slapeloosheid de verwerking van emotionele ervaringen belemmert. Chronische slapeloosheid met een karakteristieke verbrokkelde droomslaap verhoogt het risico op angst, PTSS en depressie en verdient een passende psychologische en biologische behandeling.

Sprekers:

Mark Solms (58) is hoogleraar neuropsychologie en psychoanalyticus. Hij werkt als hoogleraar bij de afdelingen psychologie en neurologie van het Groote Schuur Ziekenhuis in Kaapstad en heeft daarnaast aanstellingen in New York en Londen. Hij is sinds 2013 hoofd onderzoek van de 'International Psychoanalytical Association'. Hij richtte in 2000 de 'International Neuropsychoanalysis Society' op en is hoofdredacteur van de 'Journal of Neuropsychoanalysis'. Het meest bekend is hij om de ontdekking van de functie van frontale hersenmechanismen van dromen en voor zijn integratie van de moderne neurowetenschap met de psychoanalytische theorie en methoden. Hij publiceerde meer dan 250 wetenschappelijke artikelen. Bekende publicaties van zijn hand zijn *The Neuropsychology of Dreams* (1997) en *The Brain and the Inner World* (2002) samen met Oliver Turnbull. Hij is redacteur en vertaler (Duits-Engels) van de gereviseerde complete werken van Sigmund Freud.

Frans Schalkwijk (61) is bijzonder hoogleraar Forensische Orthopedagogiek inzake de gewetensontwikkeling aan de UVA, psychoanalyticus, forensisch psycholoog en onderzoeker. Hij publiceerde over schaamte, narcisme, delinquentie en psychoanalytische techniek. Door zijn werk als forensisch psycholoog ontwikkelde hij een speciale interesse voor het functioneren van het geweten. In 2011 publiceerde hij een monografie over de theorie en diagnostiek van het geweten. Van 2009 tot 2011 deed hij empirisch onderzoek naar het geweten van delinquente adolescenten gericht op schaamte, schuldgevoel en empathie. Hij werkte samen met het Nederlands Instituut voor Hersenonderzoek (hoofd E. van Someren) van 2012 tot 2018 bij het door ZONMw gefinancierde project 'Sleep and the Regulation of Self-conscious Emotions'

Jim van Os (59) is psychiater en hoogleraar in de psychiatrie en voorzitter van de Divisie Hersenen van het Universitair Medisch Centrum Utrecht. Hij is lid van de KNAW en gasthoogleraar aan het Institute of Psychiatry van het King's College te Londen, waar hij in 2016 werd benoemd tot King's College Fellow.

Don Linszen (74) is psychiater en emeritus hoogleraar psychiatrie Amsterdam UMC locatie AMC.